

TEZĂ DE DOCTORAT

Drumul nedreptății: gen și infrastructură O analiză a zonelor rurale marginalizate

(rezumat)

Autoare: Adela-Georgiana Alexandru

Coordonator științific: prof. univ. dr. Mihai Păunescu

Școala Doctorală Multidisciplinară SNSPA, București 2024

Am pornit în cercetarea mea de la următoarea întrebare: care este rolul infrastructurii în menținerea și perpetuarea inegalităților de gen? În mod particular, m-am așteptat de la bun început ca precaritatea sau în unele cazuri chiar lipsa infrastructurii să constituie un factor crucial în menținerea și perpetuarea inegalităților de gen. Această situație limitează autonomia socială a fetelor și femeilor, mai ales în ceea ce privește accesul la servicii de sănătate, educație sau oportunități de angajare și le împovărează în ceea ce privește responsabilitățile legate de munci domestice și de îngrijire. Corelativ, în termeni de politici publice, consider că identificarea și corectarea acestor deficiențe în procesele decizionale legate de infrastructură ar putea conduce la o transformare pozitivă, reducând astfel inegalitățile de gen și promovând o mai mare participare a femeilor în societate.

În absența unei definiții exhaustive a infrastructurii în prezent, care să acopere toate aspectele sale, propun un cadru teoretic multidisciplinar - începând de la inginerie și până la antropologie, cu scopul de a obține o perspectivă mai completă și de a (re)defini conceptul.

Am organizat cercetarea în jurul a 3 dimensiuni distincte care sunt delimitate și prin capitole separate:

- agenda publică (locală): prin această dimensiune am analizat prioritățile de investiție la nivel local și modul în care resursele financiare și eforturile de dezvoltare sunt direcționate (capitolul 3)
- agenda cetățenilor (comunității): prin această dimensiune am sondat perspectiva unor grupuri particulare de femei, experiențele lor personale în ceea ce privește accesul la infrastructură (capitolul 4)
- agenda societății civile (instituționalizate): prin această dimensiune am studiat intervenția organizațiilor neguvernamentale în sprijinirea cetățenilor (comunităților) în revendicarea drepturilor și în a-și face auzite vocile (capitolul 5)

Menționez că alegerea acestei structuri pe trei planuri este influențată și de experiența mea personală ca organizatoare comunitară. În cei aproape doi ani de muncă de teren pe care i-am

desfășurat înainte de a începe cercetarea (2019-2020), cumulat cu experiența acumulată în timpul doctoratului (2020-2024), când am continuat să desfășor activități de teren, am observat că agenda politică locală este adesea separată de agenda comunității, de nevoile cetățenilor și ale cetățenelor. Consider că este necesar să aducem aceste agende împreună, lucru pe care intenționez să-l realizez prin cercetarea mea.

Obiectivele pe care le-am avut în vedere în realizarea cercetării:

- dezvoltarea cunoașterii referitoare la necesitatea unei abordări sensibile la gen în domeniul infrastructurii, prin intermediul unei revizuirii a literaturii de specialitate (a se vedea capitolul 1)
- înțelegerea logicii care guvernează elaborarea bugetului public și a deciziilor de alocare bugetară (a se vedea capitolul 3)
- aducerea în prim-plan a experiențelor femeilor din viața de zi cu zi și evidențierea sub reprezentării nevoilor și intereselor lor pe agenda de politici și programe locale (a se vedea capitolul 4)
- prezentarea unor modele de dezvoltare a unei culturi a participării active și democratice a cetățenelor la nivel local (a se vedea capitolul 5).

Consider că lucrarea mea se diferențiază printr-o abordare multidisciplinară, combinând perspective sociologice, antropologice, geografice, economice, politice, sociale pentru a dezvălui complexitatea și profunzimea influenței genului asupra infrastructurii și viceversa. Elementele inovative ale lucrării sunt pe de-o parte de ordin teoretic prin reconceptualizarea premiselor politicilor publice legate de infrastructură și pe de altă parte de ordin metodologic prin utilizarea abordării feministe intersecționale care permite identificarea unor aspecte ignorate de cercetări anterioare, precum și colectarea de date primare prin intermediul focus grupurilor și interviurilor în zone cu acces dificil.

Scurt overview al lucrării

În capitolul introductiv am explorat diferitele dimensiuni ale infrastructurii. Am început prin definirea și diferențierea tipurilor de infrastructură: tradițională, socială și critică (Buhr, 2003; Carse, 2017; Weijnen & Correljé, 2021; Hansen & Schulze, 2021; Gandy, 2005; Ostrom, 1990; Larkin, 2013; Butler, 2004; Harvey, 2017) - dar și conceptul de violență infrastructurală (Graham & McFarlane, 2015; Chelcea & Zamfirescu, 2021). Apoi, am analizat infrastructura ca bun public, discutând despre accesibilitate și rolul său în asigurarea echității la nivel de societate prin politici publice adecvate (Miroiu 2015, 2017; Olson 1971; Hardin, 1968; Ostrom, 1990; Kallhoff, 2011; Frischmann 2012). De asemenea, am analizat influența poziționării geografice asupra accesului la infrastructură: zone marginalizate (Varun & Rao, 2017; Ambaw & Negussie, 2022; Calderón & Servén 2004, 2010). Am continuat cu relația dintre gen și infrastructură, discutând integrarea perspectivei de gen (de exemplu modelul *gendermainstreaming*), modul în care identitățile suprapuse ale indivizilor generează nevoi specifice (Crenshaw 1989, 1991;

Collins, 1990; Bunjun, 2010) care trebuie să se regăsească în infrastructură. În ceea ce privește transpunere în practică a conceptului politic de intersecționalitate am introdus în discuție analiza politicilor bazată pe intersecționalitate (IBPA), o metodă care a fost dezvoltată pentru a evalua cum politicile publice afectează diferite grupuri de oameni, luând în considerare multiplele dimensiuni ale identității lor și care a fost aplicată în medicină și sănătate publică (Hankivsky 2011, 2014, 2019). În final, am subliniat că infrastructura este influențată de factori politici, nu doar economici, examinând idei și practici în politicile de dezvoltare (Hopper, 2018; Zafarullah & Huque, 2021; Acemoglu & Robinson, 2012; Sen, 1999) și integrarea perspectivei de gen (Mariano și Molari, 2022; Ferguson & Harman, 2015; Siemiatycki et. al 2020; Kitchin et al. 2022; Lallement, 2013; Momsen, 2021), culminând cu un studiu de caz despre Banca Mondială și proiectele sale de dezvoltare (infrastructură).

În cel de-al doilea capitol am detaliat considerațiile metodologice ale cercetării mele, oferind o bază solidă pentru înțelegerea abordărilor și tehnicilor utilizate. Am început prin prezentarea perspectivei metodologice generale - metodologie calitativă, de tipul action research (Adelman, 1993), am explicat cadrul teoretic și filosofic care susține cercetarea - principiile feministe (Holland, Ramazanoğlu, 2002; Letherby, 2003). Apoi, am discutat teoria perspectivală (*standpoint theory*), care subliniază importanța poziției sociale în producerea de cunoaștere - ideea că experiențele și perspectivele persoanelor din grupuri marginalizate oferă cunoștințe unice și valoroase despre structurile sociale și relațiile de putere (Harding 1987, 2001, 2004). În cercetarea mea consider vocile participantelor la focus grupuri resurse epistemice care pot influența schimbări sociale - așadar asum rolul transformativ al acestei lucrări. Am definit scopul, obiectivele și întrebările de cercetare, clarificând direcția și intențiile studiului. Am detaliat tehnicile specifice utilizate pentru colectarea datelor, punând un accent deosebit pe dimensiunea etică. Am continuat cu descrierea tehnicilor de culegere a informațiilor, explicând procedurile practice și instrumentele utilizate. În încheiere, am abordat limitele cercetării, recunoscând constrângerile și posibilele influențe asupra rezultatelor.

În cel de-al treilea capitol am analizat agenda publică și prioritățile de investiții, concentrându-mă pe modul în care bugetele și deciziile de investiții reflectă și influențează dezvoltarea infrastructurii. Am început prin a explora logica bugetelor și investițiilor, oferind o privire de ansamblu asupra bugetului de stat, bugetului local, bugetării participative, investițiilor publice locale și programelor naționale de investiții: Programul Național de Dezvoltare Locală (PNDL) și Programul Național de Investiții „Anghel Saligny” (Pop, 2022). Am abordat integrarea perspectivei de gen în investițiile locale pentru infrastructură, subliniind importanța și beneficiile considerării aspectelor de gen în planificarea și implementarea proiectelor (Băluță et al., 2008; Mateescu & Tufiș, 2024). În final, am inclus un studiu de caz privind Strategia de Dezvoltare Locală a comunei Valea Mare Pravăț. Deși aceasta pare a fi rezultatul unui proces consultativ amplu care ar trebui să încorporeze nevoile comunității, în realitate nu adoptă o abordare reflexivă și nu include diversitatea nevoilor comunității, ci reflectă o voce omogenă care se aliniază perfect cu planurile de dezvoltare stabilite de primărie.

În cel de-al patrulea capitol am explorat legătura profundă dintre experiențele personale și sfera politică (Okin, 1989; Schuster, 2017; Miseres, 2015; Reid, 2018). Am analizat detaliat condițiile de trai ale femeilor din 5 comunități rurale marginalizate. Această analiză a scos la suprafață o serie de probleme din viața de zi cu zi: lipsa asfaltului, accesul la apă și energie electrică, încălzirea, gestionarea gunoiului, transportul, accesul la educație, servicii medicale și relația cu autoritățile locale. Am prezentat modele de implicare ale femeilor în dezvoltarea comunităților ca de exemplu o mai bună reprezentare la nivel politic (Phillips, 1998; Squires, 2008; Yuval-Davis, 2006; Chattopadhyay & Duflo, 2004; Miroiu, 2004; Clayton et al., 2019; Gyan & Mfofo-M'Carthy, 2022).

În cel de-al cincilea capitol am început cu o retrospectivă a istoriei organizării comunitare în SUA și Europa (Alinsky, 1945, 1972; Grand, 2021; Smith, 2005; Schutz & Miller, 2015; Knight-Abowitz, 2018), evidențiind evoluția și influențele acestui proces, cu rolul de a înțelege mai bine mecanismele și implicațiile practicilor de organizare de jos în sus la nivelul comunităților. Apoi, am analizat în profunzime modul în care se desfășoară procesul de organizare comunitară (Beckwith & Lopez, 2001), oferind exemple concrete de acțiuni și inițiative din SUA și România prin cele 3 interviuri realizate cu experți (organizatori comunitari). Am prezentat prin analiză tematică atât reușitele, cât și obstacolele întâlnite în demersurile lor.

În cel de-al șaselea (și ultimul) capitol realizez o sinteză a principalelor concluzii și observații și formulez o serie de recomandări pentru politici publice, care vizează îmbunătățirea calității vieții și a participării cetățenilor în procesele decizionale.

Câteva considerații metodologice

Din punct de vedere metodologic am optat pentru o abordare mixtă. Scopul meu a fost de a obține o perspectivă comprehensivă și detaliată asupra interacțiunii dintre gen și infrastructură, iar în acest sens am combinat metode calitative și cantitative, pentru a captura în mod adecvat experiențele și nevoile femeilor în ceea ce privește infrastructura locală.

Pentru a obține o înțelegere profundă a realităților de zi cu zi ale femeilor din mediul rural, am organizat 5 focus grupuri în care participantele la studiu au împărtășit experiențele lor. Aceste discuții mi-au facilitat o înțelegere mai bună a modului în care infrastructura influențează viața femeilor și nevoile specifice ale acestora.

De asemenea, am realizat interviuri semistructurate cu 3 organizatori comunitari care activează la nivel local, cu scopul de a înțelege metodele lor de intervenție și modul în care aceștia interacționează cu autoritățile locale în promovarea unei infrastructuri sensibile la gen. Aceste interviuri mi-au furnizat o perspectivă mai amplă asupra abordărilor și strategiilor utilizate pentru a atrage atenția asupra nevoilor și drepturilor femeilor în contextul infrastructurii.

În completarea datelor calitative, am utilizat și date și statistici existente, am integrat informații și cercetări anterioare care abordează aspecte legate de gen și infrastructură. Această abordare a avut rolul de a fundamenta argumentele și a contextualiza rezultatele cercetării într-un cadru mai larg și mai solid.

Rezultatele cercetării de teren

În identificarea localităților în care am organizat focus grupuri cu femei am avut în vedere Atlasul Zonelor Rurale Marginalizate și al Dezvoltării Umane Locale din România (Banca Mondială, 2016) ca bază de eșantionare. Localitățile sunt: cartierul Pălămida din comuna Valea Seacă, județul Bacău, satele Gura Pravăț din comuna Valea Mare Pravăț și Slănic din comuna Aninoasa din județul Argeș, comunele Munteni-Buzău și Borănești din județul Ialomița.

Analiza condițiilor de trai din aceste comunități rurale marginalizate a evidențiat o serie de probleme semnificative cu impact asupra vieții femeilor - de exemplu lipsa asfaltului, în special în perioadele cu precipitații, creează dificultăți majore în deplasarea către serviciile esențiale, precum educația și sănătatea. Accesul limitat la apă potabilă și energie electrică constituie alte provocări semnificative. Dependența de surse de apă nesigure și nepotabile generează riscuri pentru sănătate și implică eforturi suplimentare pentru a asigura necesarul pentru diverse activități casnice. În plus, dificultățile în accesarea și achiziționarea resurselor necesare pentru încălzirea locuințelor conduc la presiuni financiare considerabile. Gestionarea inadecvată a gunoiului reprezintă o altă problemă majoră în multe comunități rurale. Lipsa unui sistem clar pentru colectarea gunoiului poate duce la acumularea acestuia în jurul locuințelor sau în zone improvizate, având consecințe asupra mediului și sănătății oamenilor. Distanțele mari până la liceu, dispensar, spital etc. și lipsa transportului adecvat generează costuri suplimentare pentru părinți și restricționează accesul copiilor la educație și servicii de sănătate. În plus, relația cu autoritățile locale reflectă nevoia de transparentă și colaborare în rezolvarea problemelor locale. Femeile resimt în mod special lipsa de sprijin și putere în a-și face auzite nevoile și problemele.

Alături de infrastructura precară, femeile se confruntă cu presiunea patriarhatului și cu efectele negative ale rasismului și sărăciei. Aceste presiuni se resimt atât în interiorul comunității, unde rolurile tradiționale de gen le limitează, cât și în exterior, unde se confruntă cu discriminarea și marginalizarea din partea societății mai largi. Toate aceste aspecte creează poveri suplimentare pe umerii lor.

Planificarea unei infrastructuri incluzive și sensibile la gen implică consultarea directă precum și înțelegerea specificității problemelor lor și nevoilor la intersecția dintre gen, etnie, clasă socială și alte axe de marginalizare.

Ca metodă alternativă de împuternicire a comunităților și balansare a puterii la nivel local m-am folosit de exemplu organizării comunitare - un proces prin care membrii unei comunități se unesc pentru a acționa împreună în vederea atingerii unor obiective comune. La baza acestui proces stă conceptul de putere, înțeleasă nu doar ca influență politică sau economică, ci ca abilitatea comunității de a produce schimbări prin colaborare și solidaritate. Din interviurile cu experți (organizatori comunitari) reiese necesitatea unei ascultări active și a unei înțelegeri profunde a nevoilor și preocupărilor reale ale membrilor comunității pentru a dezvolta soluții eficiente și sustenabile. Interviurile evidențiază accentul pus pe mobilizarea și împuternicirea membrilor comunității, facilitând participarea lor activă în procesul decizional și acțiunile pentru schimbare. Este subliniată importanța unei colaborări strânse cu autoritățile locale pentru a obține sprijin și resurse necesare pentru proiectele comunitare, evidențiind totodată necesitatea unei relații de parteneriat echitabil. Succesul inițiativelor comunitare necesită persistență și angajament pe termen lung din partea organizatorilor și a membrilor comunității - de exemplu femeile din Mizil au reușit să obțină asfaltarea străzilor din cartierul lor ca urmare a presiunii puse pe autoritățile locale prin monitorizarea ședințelor consiliului local, scrisori și petiții, precum și un protest organizat în acest sens. În Detroit organizatorul comunitar a reușit să convingă autoritățile responsabile de canalizare să participe la o discuție cu comunitatea folosindu-se de poveștile oamenilor care povesteau despre cum li se inundau anual locuințele și cum li se stricau electrocasnicele. În mod similar, elevii din Ciobotea, susținuți de mamele lor și de o organizatoare comunitară, au reușit să ilustreze dificultățile pe care le întâmpină în drumul zilnic spre școală fiindcă transportul nu trece și prin satul lor.

În ceea ce privește provocările în atragerea de finanțări, în Statele Unite, cultura de *fundraising* și implicarea comunității în donații și voluntariat sunt foarte dezvoltate, facilitând obținerea fondurilor necesare pentru susținerea activităților. În schimb, în România, cele mai multe organizații nonguvernamentale lucrează pe bază de proiecte, ceea ce implică o muncă birocratică intensă și limitează flexibilitatea lor. În plus, procesul poate fi influențat de contextul politic, economic și social mai larg în care are loc. În societățile cu instituții democratice consolidate și cu o cultură a participării civice, organizațiile comunitare pot beneficia de un climat favorabil pentru dezvoltare și pentru obținerea susținerii necesare. Pe de altă parte, în contexte caracterizate de lipsa de resurse, corupție sau opresiune politică, organizarea comunitară poate întâmpina obstacole semnificative.

Concluzii

Cercetarea efectuată a evidențiat că infrastructura și genul sunt strâns legate, iar existența unei infrastructuri adecvate/precare, respectiv lipsa sa are un impact semnificativ asupra vieții femeilor, în special în comunitățile marginalizate. Dincolo de gen, în dezvoltarea de infrastructură, sunt de luat în considerare identitățile suprapuse ale indivizilor care la rândul lor influențează nevoile specifice. Perspectiva de analiză a politicilor bazată pe intersecționalitate

(IBPA) poate ghida un proces mai reflexiv de dezvoltare de politici și programe incluzive - un demers care ar contribui la o societate mai echitabilă.

Pe de-o parte analiza priorităților de investiții la nivel local a demonstrat necesitatea unei abordări mai incluzive în planificarea și alocarea resurselor, cu accent pe nevoile femeilor și ale comunităților marginalizate. Analizând prioritățile de investiții ale Programului Național de Dezvoltare Locală (PNDL) și Programului Național de Investiții „Anghel Saligny” am constatat că există o tendință în derularea proiectelor de infrastructură mare - mai ales asfaltarea de drumuri - însă nu și cele comunale, care traversează sate segregate de restul comunei așa cum sunt cele 5 sate în care am mers pentru focus grupuri. Sectoarele critice pentru femei așa cum o arată cercetări reprezentative la nivel național, cum ar fi creșele, grădinițele și unitățile sanitare, rămân în umbra priorităților la nivel local. Bineînțeles că drumurile sunt și ele esențiale, la fel și apa și canalizarea și se regăsesc adesea în discuțiile organizate prin focus grupuri. Cu toate acestea, lipsa creșelor și grădinițelor, precum și absența spațiilor de joacă pentru copii și distanțele lungi până la dispensare, adaugă o greutate suplimentară pe umerii femeilor din mediul rural.

Pe de altă parte analiza condițiilor de trai în cele 5 comunități rurale incluse în cercetare a scos în evidență o serie de probleme cu impact major asupra vieții femeilor – adică impactul direct al infrastructurii precare și al inegalităților de gen asupra vieții lor. Accesul limitat la apă potabilă și energie electrică generează riscuri pentru sănătate și impune eforturi suplimentare pentru asigurarea nevoilor casnice de bază. Problemele legate de încălzirea locuințelor, gestionarea gunoiului și accesul redus la servicii esențiale și oportunități de angajare și educație afectează în mod direct femeile și familiile lor. De asemenea, drumurile impracticabile creează dificultăți în accesul la servicii esențiale, iar lipsa resurselor precum apă curentă și energie electrică agravează munca domestică a femeilor. Nu în ultimul rând, în relația cu autoritățile locale, femeile resimt în mod special lipsa de sprijin și putere în a-și face auzite nevoile și problemele.

Nu în ultimul rând, exemplele prezentate din interviurile cu organizatori comunitari demonstrează că implicarea activă a comunității poate duce la rezultate semnificative (inclusiv în promovarea drepturilor femeilor și în îmbunătățirea infrastructurii locale).

Așadar, analiza literaturii de specialitate, împreună cu studii de caz și exemple de bune practici demonstrează că există deja o bază solidă pentru adoptarea acestui concept în planificarea și implementarea proiectelor de infrastructură.